

Het correctievoorschrift bestaat uit:

- 1 Regels voor de beoordeling
- 2 Algemene regels
- 3 Vakspecifieke regels
- 4 Beoordelingsmodel
- 5 Aanleveren scores

1 Regels voor de beoordeling

Het werk van de kandidaten wordt beoordeeld met inachtneming van de artikelen 41 en 42 van het Eindexamenbesluit VO.

Voorts heeft het College voor Toetsen en Examens op grond van artikel 2 lid 2d van de Wet College voor toetsen en examens de Regeling beoordelingsnormen en bijbehorende scores centraal examen vastgesteld.

Voor de beoordeling zijn de volgende aspecten van de artikelen 36, 41, 41a en 42 van het Eindexamenbesluit VO van belang:

- 1 De directeur doet het gemaakte werk met een exemplaar van de opgaven, de beoordelingsnormen en het proces-verbaal van het examen toekomen aan de examinator. Deze kijkt het werk na en zendt het met zijn beoordeling aan de directeur. De examinator past de beoordelingsnormen en de regels voor het toekennen van scorepunten toe die zijn gegeven door het College voor Toetsen en Examens.
- 2 De directeur doet de van de examinator ontvangen stukken met een exemplaar van de opgaven, de beoordelingsnormen, het proces-verbaal en de regels voor het bepalen van de score onverwijld aan de directeur van de school van de gecommitteerde toekomen. Deze stelt het ter hand aan de gecommitteerde.

- 3 De gecommiteerde beoordeelt het werk zo spoedig mogelijk en past de beoordelingsnormen en de regels voor het bepalen van de score toe die zijn gegeven door het College voor Toetsen en Examens.
De gecommiteerde voegt bij het gecorrigeerde werk een verklaring betreffende de verrichte correctie. Deze verklaring wordt mede ondertekend door het bevoegd gezag van de gecommiteerde.
- 4 De examinerator en de gecommiteerde stellen in onderling overleg het behaalde aantal scorepunten voor het centraal examen vast.
- 5 Indien de examinerator en de gecommiteerde daarbij niet tot overeenstemming komen, wordt het geschil voorgelegd aan het bevoegd gezag van de gecommiteerde. Dit bevoegd gezag kan hierover in overleg treden met het bevoegd gezag van de examinerator. Indien het geschil niet kan worden beslecht, wordt hiervan melding gemaakt aan de inspectie. De inspectie kan een derde onafhankelijke corrector aanwijzen. De beoordeling van deze derde corrector komt in de plaats van de eerdere beoordelingen.

2 Algemene regels

Voor de beoordeling van het examenwerk zijn de volgende bepalingen uit de regeling van het College voor Toetsen en Examens van toepassing:

- 1 De examinerator vermeldt op een lijst de namen en/of nummers van de kandidaten, het aan iedere kandidaat voor iedere vraag toegekende aantal scorepunten en het totaal aantal scorepunten van iedere kandidaat.
- 2 Voor het antwoord op een vraag worden door de examinerator en door de gecommiteerde scorepunten toegekend, in overeenstemming met correctievoorschrift. Scorepunten zijn de getallen 0, 1, 2, ..., n, waarbij n het maximaal te behalen aantal scorepunten voor een vraag is. Andere scorepunten die geen gehele getallen zijn, of een score minder dan 0 zijn niet geoorloofd.
- 3 Scorepunten worden toegekend met inachtneming van de volgende regels:
  - 3.1 indien een vraag volledig juist is beantwoord, wordt het maximaal te behalen aantal scorepunten toegekend;
  - 3.2 indien een vraag gedeeltelijk juist is beantwoord, wordt een deel van de te behalen scorepunten toegekend in overeenstemming met het beoordelingsmodel;
  - 3.3 indien een antwoord op een open vraag niet in het beoordelingsmodel voorkomt en dit antwoord op grond van aantoonbare, vakinhoudelijke argumenten als juist of gedeeltelijk juist aangemerkt kan worden, moeten scorepunten worden toegekend naar analogie of in de geest van het beoordelingsmodel;
  - 3.4 indien slechts één voorbeeld, reden, uitwerking, citaat of andersoortig antwoord gevraagd wordt, wordt uitsluitend het eerstgegeven antwoord beoordeeld;
  - 3.5 indien meer dan één voorbeeld, reden, uitwerking, citaat of andersoortig antwoord gevraagd wordt, worden uitsluitend de eerstgegeven antwoorden beoordeeld, tot maximaal het gevraagde aantal;
  - 3.6 indien in een antwoord een gevraagde verklaring of uitleg of afleiding of berekening ontbreekt dan wel foutief is, worden 0 scorepunten toegekend tenzij in het beoordelingsmodel anders is aangegeven;

- 3.7 indien in het beoordelingsmodel verschillende mogelijkheden zijn opgenomen, gescheiden door het teken /, gelden deze mogelijkheden als verschillende formuleringen van hetzelfde antwoord of onderdeel van dat antwoord;
- 3.8 indien in het beoordelingsmodel een gedeelte van het antwoord tussen haakjes staat, behoeft dit gedeelte niet in het antwoord van de kandidaat voor te komen;
- 3.9 indien een kandidaat op grond van een algemeen geldende woordbetekenis, zoals bijvoorbeeld vermeld in een woordenboek, een antwoord geeft dat vakinhoudelijk onjuist is, worden aan dat antwoord geen scorepunten toegekend, of tenminste niet de scorepunten die met de vakinhoudelijke onjuistheid gemoeid zijn.
- 4 Het juiste antwoord op een meerkeuzevraag is de hoofdletter die behoort bij de juiste keuzemogelijkheid. Voor een juist antwoord op een meerkeuzevraag wordt het in het beoordelingsmodel vermelde aantal scorepunten toegekend. Voor elk ander antwoord worden geen scorepunten toegekend. Indien meer dan één antwoord gegeven is, worden eveneens geen scorepunten toegekend.
- 5 Een fout mag in de uitwerking van een vraag maar één keer worden aangerekend, tenzij daardoor de vraag aanzienlijk vereenvoudigd wordt en/of tenzij in het beoordelingsmodel anders is vermeld.
- 6 Een zelfde fout in de beantwoording van verschillende vragen moet steeds opnieuw worden aangerekend, tenzij in het beoordelingsmodel anders is vermeld.
- 7 Indien de examinerator of de gecommiteerde meent dat in een examen of in het beoordelingsmodel bij dat examen een fout of onvolkomenheid zit, beoordeelt hij het werk van de kandidaten alsof examen en beoordelingsmodel juist zijn. Hij kan de fout of onvolkomenheid mededelen aan het College voor Toetsen en Examens. Het is niet toegestaan zelfstandig af te wijken van het beoordelingsmodel. Met een eventuele fout wordt bij de definitieve normering van het examen rekening gehouden.
- 8 Scorepunten worden toegekend op grond van het door de kandidaat gegeven antwoord op iedere vraag. Er worden geen scorepunten vooraf gegeven.
- 9 Het cijfer voor het centraal examen wordt als volgt verkregen.
Eerste en tweede corrector stellen de score voor iedere kandidaat vast. Deze score wordt meegedeeld aan de directeur.
De directeur stelt het cijfer voor het centraal examen vast op basis van de regels voor omzetting van score naar cijfer.

NB1 *T.a.v. de status van het correctievoorschrift:*

Het College voor Toetsen en Examens heeft de correctievoorschriften bij regeling vastgesteld. Het correctievoorschrift is een zogeheten algemeen verbindend voorschrift en valt onder wet- en regelgeving die van overheidswege wordt verstrekt. De corrector mag dus niet afwijken van het correctievoorschrift.

NB2 *T.a.v. het verkeer tussen examinerator en gecommiteerde (eerste en tweede corrector):*

Het aangeven van de onvolkomenheden op het werk en/of het noteren van de behaalde scores bij de vraag is toegestaan, maar niet verplicht. Evenmin is er een standaardformulier voorgeschreven voor de vermelding van de scores van de kandidaten. Het vermelden van het schoolexamencijfer is toegestaan, maar niet verplicht. Binnen de ruimte die de regelgeving biedt, kunnen scholen afzonderlijk of in gezamenlijk overleg keuzes maken.

NB3 *T.a.v. aanvullingen op het correctievoorschrift:*

Er zijn twee redenen voor een aanvulling op het correctievoorschrift: verduidelijking en een fout.

Verduidelijking

Het correctievoorschrift is vóór de afname opgesteld. Na de afname blijkt pas welke antwoorden kandidaten geven. Vragen en reacties die via het Examenloket bij de Toets- en Examenlijn binnenkomen, kunnen duidelijk maken dat het correctievoorschrift niet voldoende recht doet aan door kandidaten gegeven antwoorden. Een aanvulling op het correctievoorschrift kan dan alsnog duidelijkheid bieden.

Een fout

Als het College voor Toetsen en Examens vaststelt dat een centraal examen een fout bevat, kan het besluiten tot een aanvulling op het correctievoorschrift.

Een aanvulling op het correctievoorschrift wordt door middel van een mailing vanuit Examenblad.nl bekendgemaakt. Een aanvulling op het correctievoorschrift wordt zo spoedig mogelijk verstuurd aan de examensecretarissen.

Soms komt een onvolkomenheid pas geruime tijd na de afname aan het licht. In die gevallen vermeldt de aanvulling:

- Als het werk al naar de tweede corrector is gezonden, past de tweede corrector deze aanvulling op het correctievoorschrift toe.
en/of
- Als de aanvulling niet is verwerkt in de naar Cito gezonden Wolf-scores, voert Cito dezelfde wijziging door die de correctoren op de verzamelstaat doorvoeren.

Dit laatste gebeurt alleen als de aanvulling luidt dat voor een vraag alle scorepunten moeten worden toegekend.

Als een onvolkomenheid op een dusdanig laat tijdstip geconstateerd wordt dat een aanvulling op het correctievoorschrift ook voor de tweede corrector te laat komt, houdt het College voor Toetsen en Examens bij de vaststelling van de N-term rekening met de onvolkomenheid.

3 Vakspecifieke regels

Voor dit examen is de volgende vakspecifieke regel vastgesteld:

Voor rekenfouten worden geen scorepunten afgetrokken. Wanneer echter de kandidaat bij een berekening kennelijk verzuimd heeft door schatting controle op het antwoord uit te oefenen, wordt voor deze fouten één scorepunt afgetrokken tot een maximum van drie scorepunten voor het hele examen.

4 Beoordelingsmodel

Vraag	Antwoord	Scores
-------	----------	--------

Algemene regel 3.6 is ook van toepassing als gevraagd wordt een gegeven antwoord toe te lichten, te beschrijven en dergelijke.

Opgave 1

1 maximumscore 2

Voorbeelden van juiste antwoorden zijn:

- huur weilanden / podium / tent
gage Guus Meeuwis 1
- deze kosten zijn onafhankelijk van het aantal verkochte
toegangskaatjes 1

2 maximumscore 2

- Er is sprake van gescheiden deelmarkten (want het lidmaatschap van
de vereniging moet kunnen worden aangetoond) 1
- De (goedkopere) kaartjes kunnen niet worden doorverkocht aan niet-
leden 1

3 maximumscore 2

Een voorbeeld van een juiste berekening is:

- bij $P = € 25$ geldt $GO = GTK$
 $GTK = GVK + GCK$
 $€ 25 = € 10 + GCK$
 $GCK = € 15$ 1
- bij $P = € 25$ geldt $Q_v = 8.250$
 $TCK = € 15 \times 8.250 = € 123.750$ 1

4 maximumscore 2

Een voorbeeld van een juiste berekening is:

- bij $Q = 6.000$ geldt $(6.000 = -150P + 12.000 \rightarrow) P = € 40$ 1
- $TW = TO - TK$
 $TO = € 40 \times 6.000 = € 240.000$
 $TK = (€ 10 \times 6.000) + € 123.750 = € 183.750$
 $TW = € 56.250$ 1

5 maximumscore 2

Een voorbeeld van een juiste berekening is:

aantal verkochte kaartjes bij $MO = MK$ (maximale totale winst):

5.250 (aflezen)

huidige capaciteit van de locatie: 6.000

bezettingsgraad is $\frac{5.250}{6.000} \times 100\% = 87,5\%$

Vraag	Antwoord	Scores
6	maximumscore 3	
	bij (1) betalingsbereidheid	
	bij (2) substitutie	
	bij (3) $Q_v = -150P + 11.000$	
	bij (4) totale	
	indien vier juist	3
	indien drie juist	2
	indien twee juist	1
	indien minder dan twee juist	0

Opgave 2

7	maximumscore 2	
	Een voorbeeld van een juiste uitleg is:	
	• Beleggers verwachten dat de Brexit slecht is voor de Britse economie en dus voor hun beleggingen	1
	• Zij kiezen een bestemming voor hun beleggingen buiten GB. Het aanbod van Britse ponden zal (bij gelijkblijvende of afnemende vraag) toenemen (ten opzichte van de euro en de dollar) waardoor de koers van het pond zal dalen	1
8	maximumscore 3	
	• 1 KR en uitgaven	1
	• 2 LR en inkomsten	1
	• 3 LR en inkomsten	1

Opmerking

Deelscores steeds alleen toekennen als beide elementen juist zijn.

Vraag	Antwoord	Scores
-------	----------	--------

12 maximumscore 2

Voorbeelden van een juiste uitleg zijn (twee van de drie noemen):

- een verlaging van de rente maakt lenen goedkoper waardoor de bestedingen gestimuleerd worden
- een verlaging van de rente maakt sparen minder aantrekkelijk waardoor de bestedingen gestimuleerd worden
- een verlaging van de rente laat het Britse pond in waarde dalen waardoor de export zal stijgen en de import zal dalen, hetgeen ook kan bijdragen aan de economische groei

Opmerking

Per juiste manier en uitleg 1 scorepunt toekennen.

Opgave 3

---

13 maximumscore 2

Een voorbeeld van een juiste uitleg is:

- De 'goede' risico's / mensen met een laag risico op zorgkosten zouden zich niet verzekeren omdat zij de premie te hoog vinden / Alleen de 'slechte' risico's / mensen met een hoog risico op zorgkosten zouden zich verzekeren 1
- De premie moet hierdoor (verder) stijgen om de schadelast / hoge kosten te kunnen dekken 1

14 maximumscore 1

Een voorbeeld van een juiste uitleg is:

Verzekerden kunnen zich minder risicovol gaan gedragen, omdat ze het eerste deel van de zorgkosten zelf moeten betalen.

15 maximumscore 2

Een voorbeeld van een juiste verklaring is:

Bij de Zilverpolis laat de verzekerde de keuze van zorgverlening en apotheek over aan de zorgverzekeraar, waardoor deze de zorg efficiënter en goedkoper kan inkopen.

16 maximumscore 2

Een voorbeeld van een juiste uitleg is:

- Verzekerden met een lage kans op zorgkosten zullen eerder een verzekering kiezen met een hoog eigen risico / verzekerden met een hoge kans op zorgkosten zullen eerder een verzekering kiezen met een laag eigen risico 1
- zodat de verzekeraar inzicht krijgt in het risicoprofiel van de verzekerden 1

Vraag	Antwoord	Scores
17	maximumscore 2 (Karin kiest voor een Goudpolis met maximaal eigen risico.) Een voorbeeld van een juiste berekening is:	
	• besparing jaarpremie: $(€ 120 - € 75) \times 12 = € 540$	1
	• extra benodigde hoeveelheid spaargeld (€ 875 – € 375 extra benodigde eigen risico): € 500	
	De besparing is dus hoger	1

Opgave 4

18	maximumscore 2 bij (1) primaire inkomens bij (2) rente bij (3) subjectieve	
	indien drie juist	2
	indien twee juist	1
	indien minder dan twee juist	0
19	maximumscore 2 Een voorbeeld van een juiste berekening is: 4 ^e kwartiel: $(100\% - 44,8\%) = 55,2\%$ $\frac{55,2\%}{5,1\%} =$ een verhouding van 1 : 10,8	
20	maximumscore 2 Een voorbeeld van een juiste berekening is:	
	• secundair inkomen van het 4 ^e kwartiel: $5,5 \times 9,8 = 53,9\%$	1
	• coördinaat (75 ; 46,1)	1
21	maximumscore 2 links Een voorbeeld van een juiste toelichting is:	
	• De secundaire-inkomensverhouding van Saba is 1 : 9,1 en de secundaire-inkomensverhouding van Bonaire is 1 : 9,8	1
	• Het inkomen in Bonaire is gelijk verdeeld en de Lorenzcurve van Bonaire ligt dus links van de Lorenzcurve van Saba	1

Vraag	Antwoord	Scores
-------	----------	--------

22 maximumscore 2

Een voorbeeld van een juiste berekening is:

$$\frac{(80 \times 9,1) + (13 \times 10,8) + (7 \times 9,8)}{100} = 9,4$$

De secundaire-inkomensverhouding is 1 : 9,4.

Opmerking

Als het ongewogen gemiddelde is berekend, geen scorepunten toekennen.

23 maximumscore 2

Een voorbeeld van een juiste uitleg is:

- Bij een progressief belastingstelsel (zoals in 'Europees' Nederland) geldt voor hogere inkomens een hoger belastingtarief dan voor lagere inkomens, waardoor de secundaire-inkomensverschillen kleiner worden 1
- Bij een proportioneel belastingstelsel (zoals in de BES-eilanden) geldt hetzelfde belastingtarief voor elke hoogte van het inkomen, waardoor de verschillen even groot blijven 1

Opgave 5

---

24 maximumscore 2

oligopolie

Een voorbeeld van een juiste toelichting is:

Er is sprake van een beperkt aantal (twee) aanbieders.

25 maximumscore 2

homogeen goed

Een voorbeeld van een juiste toelichting is:

Volgens Victor Valet maakt de consument uitsluitend op basis van de prijs een afweging.

26 maximumscore 2

prijselastische vraag

Een voorbeeld van een juiste toelichting is:

- Een prijsverlaging / tariefverlaging leidt volgens Victor Valet tot meer omzet 1
- Hij gaat er kennelijk van uit dat een prijsverlaging / tariefverlaging tot een meer dan evenredige stijging van de afzet leidt 1

Vraag	Antwoord	Scores
27	<p>maximumscore 2</p> <p>Een voorbeeld van een juiste berekening is:</p> <ul style="list-style-type: none"> • tarief BP bij 8 uur: € 10 • tarief CP bij 8 uur: $(3 \times € 2) \times 8 \text{ uur} = € 48$ • verschil: $\frac{€ 10 - € 48}{€ 48} \times 100\% = -79,2\%$ 	1 1
28	<p>maximumscore 2</p> <p>De interviewer heeft geen gelijk.</p> <p>Een voorbeeld van een juiste toelichting is:</p> <p>Tarief verlagen is voor beide partijen de dominante strategie en is tevens de optimale uitkomst. Beide partijen krijgen een hogere winst dan bij tarief handhaven dus er is geen sprake van een gevangenendilemma.</p>	

5 Aanleveren scores

Verwerk de scores van alle kandidaten per examinator in de applicatie Wolf. Accordeer deze gegevens voor Cito uiterlijk op 25 juni.

economie havo

Centraal examen havo

Tijdvak 2

Correctievoorschrift

Aan de secretarissen van het eindexamen van de scholen voor havo,

Bij het centraal examen economie havo:

Op **pagina 9**, vraag **21**, bij de **eerste deelscore** moet

- De secundaire-inkomensverhouding van Saba is 1 : 9,1 en de secundaire-inkomensverhouding van Bonaire is 1 : 9,8 1

vervangen worden door:

- De secundaire-inkomensverhouding van Saba is 1 : 9,8 en de secundaire-inkomensverhouding van Bonaire is 1 : 9,1 1

Toelichting:

De verhoudingsgetallen voor Saba en Bonaire zijn in het correctievoorschrift verwisseld en komen niet overeen met bron 1 bij deze opgave.

Ik verzoek u dit bericht door te geven aan de correctoren economie havo.

Namens het College voor Toetsen en Examens,

drs. P.J.J. Hendrikse,
voorzitter